

III.

Met opzet M. H. zweeg ik dusver van de Dichtkunst en verschoof haar bespreking naar het laatste deel mijner rede, om zoo tevens terug te komen op het vraagstuk van den Calvinistischen stijl. Zulk een eigen stijl mist het Calvinisme. Wel maakte het de kunst vrij, bood het haar een nieuwe wereld om in te tooveren, en oefende het zijdelings invloed op de keuze van haar stof en haar stemming, maar tot een bouwen en beiten, een schilderen en etsen in eigen stijl kwam het niet. Daartoe heeft wel het Buddhisme en de Islam, heeft wel het oude Byzantium en het Rome der Middeleeuwen, maar heeft niet het Calvinisme het gebracht; en zoo staan we dan voor de vraag: Strekt deze leemte aan het Calvinisme tot oneer? Licht in die ontstentenis van eigen stijl een verwijt?

En dan meenen wij voor ons die vraag zeer beslist in ontkennenden zin te moeten beantwoorden. Zulk een eigen stijl toch is bij elk dezer machtige geestesrichtingen steeds geboren uit een huwelijk van de kunst met de Godsvereering,⁸⁹⁾ en juist bij de vereering van het Eeuwige Wezen bleek het Calvinisme steeds van elke inmen-
ging der kunst wars. Diep was den Calvinist het hooge woord van Jezus: „God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid” in de ziel gezonken, en door den prikkel van dit zeldzaam ideale woord gedreven, kreeg het aan het kaalste Spiritualisme lust. Zelfs leidde dit aanvankelijk tot een schadelijk uiterste en begon de Calvinist in Schotland, en op enkele dorpen ten onzent, behagen te schep-
pen in wat onoogelijk en wanluidend was. Liefst schavot-
kleur voor de bank, waarin men zat, en wanklank in den zang, waarnaar men luisterde; zelfs een orgel in de kerk mocht niet. En nu denk ik er natuurlijk niet aan, deze wansmaak der over-
drijving,⁹⁰⁾ die bij sommigen uit reactie tegen Rome's overladen tempelweelde geboren wierd, in bescherming te nemen, maar vraag toch of er voor het standpunt zelf: dat in de „vergadering der geloovigen” het schoon der ziel en niet der zinnen moet schitteren, geen waarheid schuilt in Hegels opmerking, dat het godsdienstig gevoel, naarmate het geestelijk lager staat, te machtiger door het zinnelijk schoon bekoord wordt, en naar gelang het fijner besnaard is, te minder voor dit zinlijk schoon aandoenlijk blijkt?⁹¹⁾ Ik ontzeg daarmee het recht van bestaan niet aan wat men Christelijke kunst noemt, in haar tegen-
stelling met de kunst der antieken, maar ik ontken, dat de

*Stijl is een
de met in de literatuur.*

*E. K. in het afbeelding
v. religieuze voorstellingen.*